

Bosranden verdienen aparte in landschapsbeheer

Waar het bos overgaat in de aangrenzende weide of akker bieden zich mogelijkheden aan om iets extra's te doen voor natuurbehoud en natuurontwikkeling. Op die overgangen liggen kansen voor een grotere biodiversiteit. Er kunnen soorten gedijen waarvoor het bos te donker is en het grasland te open.

Een bosrand is een grens, een overgang tussen bos en grasland of akker. Het karakter van zo'n grenssituatie kan hard zijn of juist zacht. Harde grenzen, dat wil zeggen scherpe overgangen, worden door natuurbeheerders meestal laag gewaardeerd. Ze staan voor soortenarme situaties.

Scherpe grenzen horen in het algemeen bij milieus met een grote dynamiek en een beperkt aantal soorten die massaal kunnen optreden. Dergelijke grenssituaties zijn bij uitstek te vinden in het moderne cultuurlandschap.

Interessanter is de meer zachte grens tussen grasland en bos. Een dergelijke overgang is in feite een geleidelijk verloop van het dichte bos naar het open veld. Een bosrand is dus meer dan alleen een grens. Wie een bos goed wil leren kennen, moet vooral in de randen gaan kijken. Want juist die randen zijn rijk aan soorten bomen, struiken en kruiden. Vroeger was dat

nog veel duidelijker: bosranden waren toen breed en gingen geleidelijk van kleinere bomen en struiken over in een akker of weiland. In zo'n overgangsgebied komen tal van micromilieus voor waar allerlei organismen een plek vinden. Insecten, amfibieën en vogels profiteren van een brede rand met struiken, lianen, bramen en allerlei bloemdragende planten.

Mantel en zoom

Een voorbeeldige bosrand bestaat uit een zogenoemde bosmantel van kleine bomen en struiken en een boszoom van bloemen en grassen. Bosmantels en -zomen vormen aparte plantengemeenschappen met eigen kenmerkende soorten planten en dieren.

Ideale bosmantels zijn twee tot tien meter breed en herbergen een groot aantal struweelsoorten, waarbij doornige heesters en

lianen een belangrijk aandeel hebben. Rozen, meidoorns, bramen, maar ook sleedoorn, wegedoorn, zuurbes en wilde appel vormen naast wilde kamperfoelie en bosrank een belangrijk bestanddeel.

Kenmerk van een bosrand is dat het er veel lichter is dan in het bosmilieu. Veel planten groeien niet in het bos omdat het daar te donker is. Zo zien we op de Veluwe de mooiste plantengroei in de bosranden: bosanemoon, dalkruid, bosklaverzuring, gewone salomonszegel, lelietje-van-dalen, bosviooltje, wilde kamperfoelie, hengel, havikskruiden, valse salie, allerlei bramensoorten en hulst. Verder in het bos zijn deze soorten meestal schaars of komen helemaal niet voor. Een ander opvallend verschil is er tussen noord- en zuidranden. Zo'n schaduwrijke noordzoom is zeer geschikt voor de vestiging van varens.

Natuurlijke bosranden treffen we in ons

Vingerhoedskruid, *Digitalis purpurea*, op de Veluwe, profiteert hier van de hoeveelheid extra licht op een kapvlakte.

Genenbronnen

Bosranden zijn belangrijk als genenbronnen van autochtone plantensoorten. Dit is niet alleen omdat de bosranden door hun bijzondere milieuomstandigheden sowieso soortenrijk zijn, maar ook omdat het bos meestal bestaat uit aangeplante soorten met uitheemse herkomsten. De autochtone bomen en struiken, die van oorsprong in de bossen voorkwamen, groeien nu nog voornamelijk in de randen. Vooral als die randen uit verhoogde wallen met hakhout bestaan, is de kans op relict (uit een vroegere periode overgebleven planten) van zeldzame soorten groot. Uiterst zeldzame soorten als wilde peer, wilde appel, koraalmeidoornhybriden, wegedoorn, viltrozensoorten en kleinbloemige rozen zijn voornamelijk nog in bosranden te vinden. Enkele endemische bramen (braamsoorten die uitsluitend voorkomen in een zeer klein en beperkt gebiedje), zoals de Baroniebraam en de Drenthebraam, zijn bij uitstek bosrandsoorten.

plek

land vooral aan in de duinen en in Zuid-Limburg op hellingen. Heggen en houtwallen zijn qua soortensamenstelling op vatten als cultureel bosrandrelict. In enkele gevallen zijn het waarschijnlijk letterlijk de laatste restjes van oorspronkelijk bos. Zo kunnen mogelijk de heggcomplexen in een aantal Drentse beekdalen en het Maasheggencomplex tussen Boxmeer en Bergen als restanten van oud bos worden opgevat. In die zin zijn het dus bosranden zonder het bijbehorende bos.

Verloren gegaan

Jammer genoeg zijn veel mooie bosranden verloren gegaan in de vorige eeuw. Vooral schaalvergroting en de modernisering van de landbouw speelden hierbij een rol. Langs het bos kwam prikkeldraad en ook het bos zelf werd door de boer strak gehouden. Er ontstonden scherpe grenzen tussen bossen en landbouwgronden. Door het inwaaien van meststoffen en gifstoffen verdwenen allerlei aan bosranden gebonden soorten. Ook door de mechanisering van het beheer van sloten en greppels langs het bos is de natuur verarmd. Bovendien kenden veel bossen vroeger →

Heesterpruim, *Prunus fruticosa*, in een bosrand langs de Dinkel.

Bloeiende viltroos, *Rosa tomentosa*, in Diever, Drenthe.

Bosrand in duinbos met brem, *Cytisus scoparius*, en kruipwilg, *Salix repens*, bij Bergen aan Zee.

Een korte excursie langs bosranden in Nederland

Hoe een bosrand er uitziet en welke planten er groeien, is sterk afhankelijk van de streek en de daar voorkomende bodemgesteldheid. Enkele voorbeelden.

Streek	Bodem	Aard van de Plantengroei
Zuid-Limburg	Löss- en mergelbodems	In de overgang van bos naar grasland vinden we hier zeer soortenrijke doornstruwelen, die we in ons land eigenlijk verder alleen maar in de duinen en hier en daar langs onze grote rivieren aantreffen. Het zijn kleurrijke vegetaties met agrimonie, wilde marjolein, pastinaak, glad walstro, echt walstro, ruig klokje, lievevrouwebedstro, vogelmelk, gevlekte aronskelk, eenbes, bosanemoon en met wat geluk allerlei orchideeënsoorten. Ook in de struiklaag kan een grote variatie optreden. Een korte wandeling aan de rand van het Onderste Bos bij Epen levert negen verschillende wilde rozensoorten op, waaronder bosroos, hondsroos, viltroos, kleinbloemige roos en egelantier.
Delen van de Sint Pietersberg en de Bemelerberg	De randen van mergelrotsen (overgang van kalkgrasland en bos)	Naast al eerder genoemde soorten groeien hier zuurbes, verfbrem, kraagroos, rode kamperfoelie, gevlekt zonneroosje en Europese blazenstruik (<i>Colutea arborescens</i>). Deze laatste struik, een naast familielid van de <i>Robinia</i> , heeft op de Sint Pietersberg een vooruitgeschoven post. De jeneverbes die op twee miezerige struikjes na uit Zuid-Limburg is verdwenen, hoort eigenlijk ook in deze reeks thuis. Er wordt nu geëxperimenteerd met de herintroductie ervan. Tweestijlige meidoorn, mispel, Spaanse aak, rode kornoelje, gele kornoelje, wilde liguster, bosrank en wegedoorn zijn soorten die bij uitstek in de rijkere bosmantels groeien. De koebraam, een braamsoort die in ons land de noordgrens van haar areaal bereikt, is eveneens typisch voor de doornstruwelen. We zien deze braam in het bos van de Doort bij Echt in Midden-Limburg. Het bijzondere voorkomen van deze struik wordt nog eens benadrukt door een zich langzaam herstellende populatie van boomkijkers, die graag op de koebraam vertoeft.
De Achterhoek, het Dinkeldal en het dal van de Overijsselse Vecht en Noord-Drenthe	Leemhoudende grond	Hier groeien koraalmeidoornhybriden, allerlei rozen, jeneverbes, wilde appel en de bijna uitgestorven wilde peer.
Brabant, de Veluwe en Drenthe	Arme zandgronden	Vooraf vegetaties waarin bramen het beeld bepalen groeien op deze gronden. Naast een aantal echte struweelsoorten als sporkehout, wilde lijsterbes, brem en wilde kamperfoelie en diverse braamsoorten treffen we er zoom- en boskruiden aan als hengel, valse salie, havikskruiden, grasklokje, echte guldenroede en salomonszegel.
Door heel Nederland aan de randen van moerasbossen	Nattere veengronden en venige zandgronden	Hier vinden we struwelen waarin grauwe wilg, geoorde wilg, hun bastaard <i>Salix x multinervis</i> en sporkehout het hoofdbestanddeel vormen. Ook de zeldzame laurierwilg hoort in dergelijke struwelen thuis. In ons land groeit deze wilg vooral in Drentse beekdalen, op de waddeneilanden en op een enkele plaats in Twente. In de kruidlaag zien we onder meer de dotterbloem, gele lis, pinksterbloem en koningsvaren.

meidoorn, wilde rozen en andere bes- en botteldragers kiemen al snel in nieuwe bosranden. Inplanten van liefst autochtoon materiaal is aan te bevelen in landschappelijk waardevolle gebieden, zodat geen floravervalsing optreedt. Spannend blijft het altijd weer om te zien wat er van nature zoal opkomt. ■

Voor meer informatie is het boekje 'Beheer van bosranden' samengesteld door Alterra (Wageningen) aan te bevelen. Het boekje wordt uitgegeven door de KNNV, tel.: (030) 233 35 44.

Kort

Oude bosranden, verdienen meer aandacht in het landschapsbeheer. Op deze grenzen groeien soorten die elders in bos en veld weinig voorkomen. Bij nieuwe aanleg kan van dit gegeven gebruik worden gemaakt. Op de juiste manier aangelegde en beheerde bosranden vergroten de biodiversiteit en verlevendigen het landschap.

Bert Maes en Chris Rövekamp

B. Maes heeft een ecologisch adviesbureau in Utrecht.

C. Rövekamp is werkzaam bij Bronnen Onderzoek en Advies in Millingen a/d Rijn.

